

יונתן דון-יחיא

שיור אמה על אמה בלתי מסויידים זכר לחורבן

ראשי פרקים

א. חובת הדר והשוכר	ד. באיזו שכבה יש לשייר את האמה?
1. חיוב הקבלן	ה. מקום השיור
2. חיוב השוכר	ו. הסתרת האמה
ב. בית שסוייד באיסור	ז. זמן השיור
ג. שיטות סיוד שונות	ח. ציורי קיר
1. עירוב חול בסיד	ט. סיכום
2. צבע שאינו מכיל סיד	

לאחר שחרב בית המקדש, תיקנו חכמים כמה דברים כדי שזכור את חורבנו ונקיים את הפסוק "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני". אחת התקנות היא שלא להשלים את סיוד הבית, ולשייר אמה שאינה מסויידת. במאמר זה נדון בתקפותו של דין זה ובשאלות נוספות הנוגעות לקיומו של הדין.

שלוש ברייתות עוסקות בדין זה, ומובאות בגמרא בבא בתרא ס,ב (בסוגריים ע"פ פירושו של הרשב"ם):

- (א) אין מסיידין, ואין מכיירין (צורות בסיד; ויש מפרשים סיוד לבן ביותר) ואין מפייחין (צורות של מיני צבעונים) בזמן הזה. לקח חצר מסוידת מכוירת מפויחת - הרי זו בחזקתה; נפלה - אינו חוזר ובונה אותה.
- (ב) לא יסוד אדם את ביתו בסיד, ואם עירב בו חול או תבן - מותר (שמכהה לבנונו). רבי יהודה אומר: עירב בו חול הרי זה טרכסיד (בנין חזק וטוב, ואף על פי שמשחיר קצת) ואסור, תבן - מותר.
- (ג) כשחרב הבית בשניה רבו פרושין בישראל... נטפל להן ר' יהושע אמר להן... כך אמרו חכמים: סד אדם את ביתו בסיד ומשייר בו דבר מועט. וכמה? אמר רב יוסף: אמה על אמה. אמר רב חסדא: כנגד הפתח.
- הרמב"ם פסק הלכה זו בהלי' תעניות ה,יב; ובשו"ע באו"ח סי' תקס.

א. חובת הדר והשוכר

1. חיוב הקבלן

באגרות-משה (או"ח ח"ג סי' פו) דייק מהמילה "ביתו" שבברייתות ב-ג שהחיוב חל דווקא על בית שדר בו, כמו בחיוב מזוזה הנלמד מהכתוב "ביתך". ה"ר אביגדר נבנצל (ירושלים-במועדיה - בין המיצרים עמ' רלה) כתב שזוהי חובתו של הגר בבית, שישים עיניו ויזכור את החורבן, אך לא של הקבלן שבנה את הבית.

לדברי הר"מ פיינשטיין באג"מ שם, לא רק שהקבלן פטור, אלא אם כבר סייד לא חייב הקונה לקלוף, כיון שהדירה נותרת בחזקתה (כבברייתא א). אמנם יש לחלק בין סוגי הקבלנות - אם בשעת הסיוד כבר שייך הבית לקונה, הרי שהקבלן הוא פועל שלו, וחייב לשייר אמה. משא"כ אם הקונה זוכה בדירה רק בגמר כל עבודות הבנין - הקבלן

פטור משום שהוא אינו גר בדירה; והקונה נפטר מכיון שהבית כבר סוייד.¹ מכל מקום אם הקונה חוזר ומסייד את הדירה, עליו לשייר אמה, ודינו כאמור בברייתא א: "נפלה - אינו חוזר ובונה".²

לאור דברי האג"מ נראה שגם אדם שאינו קבלן, המוכר או משכיר את ביתו, ולאחר שעזב את ביתו הוא מסיידו בשביל שיקפצו עליו קונים ושוכרים וכיו"ב - פטור מלשייר אמה. הוא הדין בשוכר שמסייד את הדירה קודם שמחזירה למשכיר, וכבר עבר דירה למקום אחר, אין הוא צריך לשייר אמה. לכאורה, גם אם כבר עבר שוכר אחר לגור בדירה, או שהיא הוחזרה לידי בעליה, השוכר שעזב פטור מלשייר אמה משום שחיובו הוא כלפי הבעלים, שכאמור, פטור כשאינו דר שם.

לעומת זאת בשו"ת משנה-הלכות (ח"ה סי' עא) פסק שהדין חל גם על בית שאינו דר בו.³ כיון שדין זה הוא מתקנת חכמים נראה שלמעשה ניתן להקל (כרדב"ז בשו"ת ח"ב סי' תרמ, וכאג"מ שם, לגבי מחלוקות בתקנה זו). בשו"ת דבר-יהושע (ח"ב סי' עג) כתב שניתן להקל כשיש ספק, כיון שבכל דיני אבלות הכלל הוא שהלכה כדברי המיקל (מ"ק יח,א).

אולם בשו"ת מגדל-השן (סי' סא) הוכיח מהברייתא הראשונה שיש להחמיר, שהרי אף ש"לקח חצר מסוידת... הרי זו בחזקתה", בכל זאת אם "נפלה אינו חוזר ובונה אותה", ומשמע שזהו ספק, ויש להחמיר בו.⁴ לדבריו, הסברה היא שכאן החומרא היא קולא, שכן יחסנו למקדש והעצב על חורבנו גורמים ליהודי שהקלה עליו בנושא זה היא חומרא עבורו.

אמנם למרות שנראה שהדין הוא שניתן להקל, כתב לי ה"ר דב ליאור, רבה של קרית-ארבע, "ניתן ללכת לקולא, אם כי נראה שמשום מראית עין יש מקום לנהוג בחסידות, שמי שקונה מקבלן בכל זאת יקלוף אמה על אמה" (תשובתו אלי התפרסמה בשו"ת דבר-חברון ח"ג עמ' רעג).

2. חיוב השוכר

פסק בפרי-מגדים (א"א סי"ק ד) שהשוכר מגוי חייב לשייר אמה כשהוא מסייד את הדירה.⁵ לעומת זאת הר"מ פיינשטיין (שם) שב ודייק מהמילה "ביתו", שהחיוב חל רק על דירה שבבעלותו. ואף שחיבו חכמים את השוכר במזוזה (בבא מציעא קא,ב), למרות שמן התורה הוא פטור, אין הנידונים דומים, כיון שחיוב מזוזה הוא מדאורייתא, וחובת שיור האמה היא מדרבנן והקלו בה. הרב ישראל פסח פיינהנדלר (שו"ת אבני-ישפה ח"א סי' קטז) הקשה עליו, שהרי מכל מקום חייבו שוכר במזוזה ובמעקה מדרבנן ואין סברה לומר שבשיור אמה הדין יהיה שונה. אבל נראה שיש לחלק בין מצוות המזוזה והמעקה לבין החיוב לציין זכר לחורבן, שזה האחרון תלוי בשמחה שיש למעט בה, ושמחה זו היא דווקא נחלת הקונה בית, ולא של השוכר.

1. כך פירשו בדעת האג"מ הרב יואל שוורץ (אבלות-החורבן עמ' 73) והרב שלמה זלמן גרוסמן ('קובץ על יד' ח"י"ג).
2. וכעין דברי הפרי-מגדים (א"א סי"ק ד) שהשוכר מגוי, הגם שאינו צריך לקלוף אמה, חייב לשייר אמה כאשר מסייד מחדש את הדירה.
3. וכ"כ הרש"ז גרוסמן הנ"ל (הע" 1) בשם ה"ר נסים קרליץ.
4. פירושו ל"הרי זו בחזקתה" הוא שלא כתוספות שם, שפירשו שהחצר היא בחזקתה משום שנבנתה קודם החורבן, ועכשיו שנפלה מוטל עליו מעיקר הדין לעשות זכר, ולא מכוח ספק. וכן פסקו הב"ח, המג"א ועוד (מובאים להלן בפרק ב).
5. דבריו הובאו בשערי-תשובה (סי"ק ג). וכן פסקו בעל משנה-הלכות (ח"ה סי' עא; ח"א סי' תסה); הר"מ אליהו (מאמר-מרדכי, מועדים, פ"ל); ספר אשרי האיש (ח"ג עמ' תצד) בשם הרי"ש אלישיב; הר"א נבנצל (ירושלים-במועדיה עמ' רלה); ושו"ת דברי-פנחס (סי' מא).

כך משמע גם מלשון ברייתא א "לקח חצר" - משמע דווקא הקונה, ולא השוכר. ובמעשה-נסים (ג, קי) דייק הרב נסים הכהן מהלשון "שאיין בונים" (לשון הרמב"ם והשו"ע) שרק הבונה מחוייב לבנות באופן הזה, ולא השוכר.

כאמור (לעיל א/1) כיון שדין זה הוא מתקנת חכמים נראה שלמעשה מותר לשוכר לסייד את דירתו מבלי לשייר. וכן כתב לי ה"ר דב ליאור. והמחמיר כדעת כמה מגדולי הפוסקים, תבוא עליו ברכה. אכן, כתב בשו"ת אבני-ישפה (שם) שאם בעל הבית אינו מרשה לשוכר לקלף את הסיד, שוב אין הוא רשאי לעשות כן, כשם שבקריעה על המת אין לקרוע בבגד שחברו השאיל לו, בלי רשותו (שו"ע יו"ד שמ, לד).⁶ יתרה מזו - אם בגין הקילוף ייאלץ השוכר לסייד את הבית בעת עזיבת הדירה, ויש בכך הפסד מרובה, ניתן לסמוך על ה"רדב"ז (להלן פרק ב) שמכיון שלא עשה איסור בעצמו, לא חיבוהו. וסיים בשו"ת הנ"ל שהסכים עמו הר"י אלשיב.

ב. בית שסייד באיסור

הברייתא נקטה שאם לקח חצר, הרי היא בחזקתה. תוס' ביארו שנבנתה קודם החורבן, והריטב"א הוסיף שכך הדין גם אם נבנתה ע"י גוי. מכאן דייק הב"ח, שאם היו חייבים לשייר אמה ובאיסור לא שיירו, חייב הקונה לקלף אמה. כך פסק במגן-אברהם (סי"ק ד) הובא בבאר-היטב (סי"ק ג) ובמשנה-ברורה (סי"ק ד).⁷

לפי תוספות איבר"א המובא בחידושי הריטב"א, על אף שעקרונית בית שנבנה באיסור יש לקלף בו את האמה, מכל מקום בספק תולים שמא עירב המוכר חול בסיד, שזה דבר הפוטרו מלשייר אמה (ע"י להלן ג/1).

ה"רדב"ז (שו"ת ח"ב סי' תרמ) פירש ע"פ לשון הרמב"ם שהברייתא שסתמה דבריה עוסקת גם בחצר שנבנתה באיסור, ואעפ"כ הקלו חכמים לקיימה כפי שהיא, כיון שהקונה לא עשה איסור בעצמו. לדעת הר"מ פיינשטיין (אגרות-משה או"ח ח"ג סוף סי' פו) ה"רדב"ז אינו חולק על המגן-אברהם, בעוד שהמהרש"ם (דעת-תורה תקס"א) הבין שנחלקו ביניהם.⁸ המעיין בדברי ה"רדב"ז ימצא שכתב במפורש בתוך דבריו, שאע"פ שנבנתה באיסור, פטור, דלא כמג"א.

כאמור לעיל (א/2) לדעת הרב נסים הכהן (מעשה-נסים ג, קי) רק הבונה עצמו חייב, וממילא גם כשנבנה באיסור שוב אין הקונה חייב לקיים את המצוה במקומו. גם בהלכה זו נראה שיש מקום להקל, כמו שסיימנו בפרק הקודם. וכן כתב לי ה"ר דב ליאור. ובפרט משום שדומני שלא נהגו לקלף בית שכבר סוייד. עם זאת יש מקום לחוש לפוסקים שהתקבלו בתפוצות ישראל כמגן-אברהם ומשנה-ברורה.

ג. שיטות סיוד שונות

1. עירוב חול בסיד

בשתי הברייתות האחרונות הובאו שני היתרים לאיסור סיוד הבית. לפי הברייתא השניה "אם עירב בו [בסיד] חול או תבן מותר", ופירש רשב"ם: "מכהה לבנונו." ולפי רבי יהודה, רק אם עירב בו תבן - מותר. לפי הברייתא השלישית מותר לסייד אם משייר

6. וכ"כ הר"א נבנצל (שבהערה הקודמת).

7. וכן נקטו החזון-איש (הובא בספר ארחות-רבנו ב, עמ' קמז) והר"מ אליהו (מאמר-מרדכי, מועדים, פ"ל).

8. וכך הבינו גם בשו"ת אבני-ישפה (שם) ובילקוט-יוסף (שובע-שמחות ח"א).

חלק שאינו מסוייד. הראשונים (יד-רמה אות רצא; ריטב"א; ר"ן בסוף מס' תענית; נמוקי-יוסף; והמאירי) פירשו שאלו הם שני סייגים שונים, ושניהם להלכה.

יש ראשונים (הרי"ף בסוף תענית; הרמב"ם הל' תעניות ה,יב; הרא"ש תענית פ"ד סי' לו; הסמ"ג חלק עשה דרבנן סעיף ג והסמ"ק מצוה צו) שהביאו להלכה רק את הברייתא השלישית. עם זאת פירשו הר"ן והנמוקי-יוסף (שם) שגם מברייתא זו משמע שאם לא סד כרגיל (כגון שעירב בסיד חול או תבן) אינו צריך לשייר אמה.⁹ כך ביאר גם הבית-יוסף בדעת הרמב"ם.

אולם לדעת הב"ח (ד"ה ולפיכך) מה שנאמר בברייתא ב שעל-ידי עירוב חול מותר, הוא בתנאי ששייר אמה על אמה.¹⁰ דברי הב"ח תמוהים לעניות דעתי, שאם כן אין משמעות לעירוב חול שנאמר בברייתא השניה ("אם עירב... מותר"), שהרי עדיין אסור כל עוד לא שייר אמה על אמה, ואילו המשייר אמה על אמה אינו צריך לערב חול. בכל זאת המשנה-ברורה (ס"ק ב) הביא את דעת הב"ח, אף שכתב שיש מקילים שעירוב חול בסיד מתיר.¹¹

בנשמת-אדם (הביאו במשנה-ברורה ס"ק ב) תמה על מנהג העולם שלא לשייר, שהרי בשכבה הסופית של הסיד אין מערבים חול.¹² והציע שדווקא סיד לבן ביותר נאסר, והסיד שבו משתמשים בימינו אינו לבן ביותר כבימיהם. הוא אינו מקבל הצעה זו.

בכל זאת, סובר ה"ר דב ליאור (במכתבו אלי) שחז"ל גזרו על השלמת צביעת הבית בצבע לבן כיון שבית המקדש עצמו היה צבעו לבן, כפי שמוזכר במשנה (נגעים א,א): "מראות נגעים שנים שהן ארבעה, בהרת עזה כשלג, שניה לה כסיד ההיכל." ולפי הגמ' ב"ב ד,א כך היה בניינו של הורדוס, מצופה במרמרא, שאותו פירש רש"י שם: "שיש לבן", וכן "אפיק שפא ועייל שפה כי היכי דנקביל סידא". ואם כן, "מי שסייד את ביתו בצבע בז' או כחול וכדומה - אינו צריך לשייר כלל".¹³

גם הרי"ש אלישיב נוטה לומר כך (מובא בשו"ת אבני-ישפה הני"ל) אך אינו מיקל בכך הלכה למעשה. אולם, מסתברים דברי שו"ת התעוררות-תשובה (ח"א סי' קסד) שגם בצבעים אחרים יש לשייר אמה, מפני שלא גזרו בצבע לבן בדווקא. יתרה מזו כתב לי מו"ר ה"ר יהושע בן-מאיר, ראש ישיבת "שבות ישראל", שקיר צבוע נכלל בכיור (עי' להלן פרק ח) שודאי חייב בשיור אמה. וכן כתב לי ה"ר יעקב אפשטיין, בעל שו"ת חבל נחלתו.

9. יש שגרסו בר"ן "צריך לשייר" (הב"ח ונשמת-אדם קלז,א). המילה 'אינו' סגורה בר"ן שלפנינו בסוגריים מרובעים, ובמעשה-רקח ובמאמר-מרדכי כתבו שאכן יש להוסיפה. בבירור-הלכה (סי' תקס) כתב שמסתבר כך, דאל"כ חולק בעל נמוקי-יוסף על רבו הר"ן. עוד כתב, שבכתיי של הר"ן על מס' תענית (בריטש מוזיאום) כתוב: "אינו צריך".

10. ומש"כ המהרש"א (בחידושי אגדות) שהברייתות חולקות ביניהן, מעיון בדבריו מתבארת כוונתו שהברייתא הראשונה החמירה שלא לסייד כלל וחולקת בכך עם הברייתא השלישית שהתירה לסייד ולשייר דבר מועט.

11. וכך פסקו להקל שלחן-גבוה, ערוך-השולחן (סעיפים ד-ה), כף-החיים (ס"ק ד), חזון-עובדיה (ד' תעניות עמ' תל) ושו"ת משנה-הלכות (ה,עא).

12. בשו"ת משנה-הלכות (ה,עא) כתב שאין חיוב בימינו, משום שמערבים חול. ובילקוט-יוסף מובא בשם ה"ר עובדיה יוסף שמתפק אם מערבים כיום חול. אולם נמסר לי ע"י כימאי מחברת "טמבור" ויבואן מחברת "יעקובי" שאין חול בצבע המקובל כיום. וגם הצפעים אינם מוסיפים חול בשעת הצביעה.

13. דברי הברייתא ש"אין מכיירין ואין מפיחין" אינם סותרים את ההנחה שהאיסור הוא דווקא בצבע לבן, כיון שבברייתא מדובר על צורות צבעוניות, כפי שפירש הרשב"ם, ובהם יש פאר וגדולה ומשום כך נאסרו, ואילו אנו עוסקים בצביעה בצבע אחיד.

2. צבע שאינו מכיל סיד

הברייתות שצוטטו בתחילת המאמר עוסקות בסיד בסיד. הצבעים שבהם משתמשים בימינו (צבע אקרילי כגון סופרקריל, פוליסיד וכד') אינם מכילים סיד (כפי שנמסר לי ע"י כימאי מחברת "טמבור" ויבואן מחברת "יעקובי"). לכאורה, אם כך לא נכללו הצבעים שבימינו בתקנת חז"ל המחייבת את אי השלמת הצביעה של הבית והשארית אמה על אמה בלתי צבועים.

אולם מסתבר שתקנת חז"ל לא היתה ב"סיד" דווקא, אלא הוא הדין לכל צבע לבן. הרב דב ליאור, במכתבו אלי, דימה את הדבר לתכלת הנצרכת לציצית ולבגדי כהונה, שחז"ל ביארו שמקורו של הצבע בחלזון, אבל בעל תפארת-ישראל (קופת רוכלים פ"ג) כתב, שאין צריך חלזון דווקא, אלא די בדמיון בלבד.

ד. באיזו שכבה יש לשייר את האמה?

קיר של בית הנבנה בימינו בנוי מבלוקים (או לבנים) שעל גביו מטייחים בטיח כהה, מעליו טיח בהיר יותר (המורכב מסיד וחול) ומעליו צבע, שלעיתים הינו לבן, ולעיתים צבעים אחרים. כשנדרש אדם לשייר אמה על אמה או לקלף את הסיד, עד איזו שכבה נדרש הוא להגיע? האם הוא חייב שהבלוקים ייראו?

נאמר בברייתא: "סד אדם את ביתו בסיד ומשייר בו". משמע מכך שרק בשכבת הסיד יש לשייר, ואין צורך להגיע עד הלבנים. וכן כתב בכף-החיים (ס"ק יא) בשם רבי חיים פלאג'י: "ומראה הלבנים ניכר מטיט". משמע שדי להגיע עד לשכבת הטיח ובתנאי שדרכו ייראו קוי המיתאר של הבלוקים. ובימינו שמעורב חול בטיח הבהיר, הדבר תלוי במחלוקת (לעיל ג/1): לרוב הפוסקים, עירוב חול פוטר מלשייר אמה, ודי לשייר בשכבה העליונה כך שיתגלה הטיח הבהיר שאיננו לבן ביותר.¹⁴ ולדעת הב"ח יש להגיע לשכבת הטיח הכהה.

ה. מקום השייר

בגמרא אמר רב חסדא שאת האמה יש לשייר "כנגד הפתח". באיזו מידה הדבר מעכב?

הטור השמיט פרט זה, אך הבית-יוסף והפרישה כתבו שאגב שיטפא דלישנא נשמט הדבר, וכן נראה שהרי אביו הרא"ש (תענית פ"ד סי' לו) כתב שיעשה כנגד הפתח, וכן הוא בקיצור פסקי הרא"ש שם שכתבו ככל הנראה בעל הטור. אמנם הב"ח מחדש שהטור הבין שיש בכך מחלוקת בין רב יוסף, שענה על השאלה "וכמה" בתשובה שצריך "אמה על אמה", לבין רב חסדא שהוסיף: "כנגד הפתח", ואם כן, לרב יוסף אין צריך שאמה על אמה תהיה כנגד הפתח. וכך פסק הרב שלמה קלוגר (מובא בשו"ת משכנות הרועים סי' יח).

אמנם השו"ע פסק כרמב"ם, שישיר כנגד הפתח. בפרי-מגדים הסתפק אם "כנגד הפתח" משמעו מול הפתח או סמוך לפתח. במשנה-ברורה (ס"ק ג) הכריע שצריך להיות נוכח הפתח, כדי שיראנו מיד כל הנכנס.¹⁵

14. בספר ארחות-רבנו (ח"ב עמ' קמו) מובא שהר"י קנייבסקי זצ"ל נהג לשייר רק בשכבה העליונה. וכן כתב הרב יואל שוורץ (אבלות-החורבן עמ' 73).

15. שיעור אמה על אמה הוא בדווקא, ולא שיעור זה כשאחת מצלעותיו פחותה מאמה (פמ"ג משב"ז ריש סי' תקס).

לפי גור-אריה-יהודא (או"ח סי' לג), והביאו מהרש"ם (דעת תורה תקס"א), אם מניח יותר מאמה על אמה יכול להניחו אף במקום אחר בבית, שהרי כתב הרשב"ם (בי"ב נגב), לגבי המחזיק בנכסי הגר, שאם סייד כנגד הפתח אמה נחשב כחזקה, "אבל במקום אחר, טפי מאמה בעי." ובנוגע להשוואה שבין סוגיה זו לנידון דידן כתב ביד-רמה (אות רכו בענין אחר): "מדמשו שיעורי להדדי, בין בדוכתא, בין בשיעורא, ש"מ חד דינא נינהו."

לדעת המהר"ל מפראג (נצח-ישראל פכ"ג) אם לא הניח כנגד הפתח, אלא במקום אחר, "הרי בטל אותו מקצת אצל השאר." וכך פסק בעל ערוך-השולחן (סעיף ה) שאם לא עשה כנגד הפתח, "אינו כלום." מסתבר שלדבריהם אם אינו יכול להשאיר מול הפתח אינו צריך להשאיר בשום מקום אחר.

למעשה נראה שניתן להקל בשעת הצורך כדברי הגור-אריה-יהודא, שיש לדבריו ביסוס בראשונים.¹⁶ אמנם לכתחילה יש לשייר ממול הפתח, שזו דעת השו"ע¹⁷. וכן הורה ה"ר דב ליאור באתר האינטרנט 'ישיבה'.

ו. הסתרת האמה

כאמור, במשנה-ברורה פירש שיש לשייר דווקא כנגד הפתח "כדי שיראה מיד שיכנס". ואילו בספר שערי-נחמה (עמ' קכ) מובא בשם ה"ר י"ש אלישיב שניתן להסתיר את האמה המשוירת באמצעות רהיט אלא שאין להניח בכוונה תחילה את האמה במקום שיהיה מוסתר.¹⁸ אולם בספר ירושלים-במועדיה (עמ' רלד) מובא בשם הרב אביגדר נבצל שאין להסתיר את המקום באמצעות רהיט. והרב יחיאל אברהם זילבר (בירור-הלכה סי' תקס) כתב שאסור לכסותו בתמונה.

נראה שיסוד המחלוקת הוא עד כמה קירבו חכמים בין טעם התקנה, שיהיה זכר תמידי לחורבן (טעם זה אינו מתקיים כאשר מסתיר), ובין הגדר המעשי שלה, שהוא השארת אמה על אמה בקיר בלתי מסויידיים (דבר הקיים גם כאשר מסתיר).

יש שבכוונה תחילה הבליטו את מקום השיר, על ידי קביעת מסגרת מסביב והבלטת קווי המיתאר של הבלוקים או הלבנים. לכאורה אין כל פסול בדבר, ואולי אדרבה בכך מסבים עוד יותר את תשומת לבו של הנכנס לצורך להתאבל על החורבן.¹⁹

ז. זמן השיור

לשון הברייתא היא: "סד אדם את ביתו בסיד ומשייר בו דבר מועט." משמע שהשיור צריך להיעשות בזמן הבנייה והסיד. ניתן להסביר שהחיוב הוא רק בעת הסיד הראשון בשעת קניית בית, שחז"ל חיבו למעט בשמחה בעת שיש שמחה מרובה, כמו שתיקנו להניח אפר בראשו של חתן (כמובא בגמ' בי"ב ס"ב באותה סוגיה) וכמנהג לשבור כוס מתחת לחופה (על בסיס המובא בגמ' ברכות ל"ב-לא, א). אבל לאחר שבוצע הדבר ועברה ההתרגשות והשמחה הראשוניים של הסיד והבנייה, שוב ניתן לכסות את המקום ששיירו ללא סיד. מו"ר ה"ר אברהם שפירא (שיעורי מרן הגר"א שפירא, גיטין, עמ' רפב והלאה) הוכיח זאת בדעת הרי"ף, שפיצל את דיני החורבן לשני מקומות שונים,

16. וכן כתבו בשו"ת משכנות-הרועים (סי' יח) ובספר באר-שרים (ח"ה סי' ו).

17. ע"פ ב"י (חומ"מ רעה, יג) שכתב שהרמב"ם חולק על הרשב"ם הנ"ל, ונקט בשו"ע שם את לשון הרמב"ם.

18. וכך מובא גם בספר ארחות-רבנו (ח"ב עמ' קמז) בשם הרי"י קנייבסקי.

19. אמנם לפי המגן-אברהם (סי' ג) והמשנה-ברורה (סי' ג) אין לצבוע את מקום האמה בשחור. ויש שהקלו בכך (אליה רבה סי' ד בשם האגודה, וערוך-השולחן סעיף ה).

וכרך ביחד את ההלכות של הנחת אפר בראש חתן, שיוך דבר מועט מצרכי הסעודה ושיוך האמה. וסיים שאולי ניתן ללמד זכות על המקילים שלא לשייר אמה על אמה בשעה שמסיידים מחדש את ביתם, שהרי אין שמחה יתירה אלא בשעת בניית בית או קנייתו.

אולם לפי הפרי-מגדים ורוב הפוסקים (כמובא לעיל א/2) לא בשעת בנייה בלבד יש חיוב לשייר, אלא כל הבא לסייד את ביתו, חייב לשייר.

ח. ציורי קיר

הלכה נוספת נאמרה בברייתא הראשונה: "אין מסיידין, ואין מכיירין ואין מפייחין בזמן הזה", ולפי פירוש הרשב"ם מדובר על צורות בסיד ועל צורות צבעוניות על הקיר. על פי זה פסק הרמב"ם (הל' תעניות ה,יב): "אין בונין לעולם בנין מסוייד ומכוייר כבנין המלכים." ומלשונו ("לעולם") דייק בבית-יוסף שאין היתר לצייר אפילו אם ישייר אמה על אמה.

אולם בבית-יוסף הקשה שיש סתירה בדברי הרמב"ם, שכאן כתב שאסור לסייד אפילו אם משייר אמה, ואילו בהמשך כתב שמותר לסייד אם משייר אמה? בבית-יוסף מובאים שלושה תירוצים לקושיה זו:

(א) "מסוייד" הוא כינוי לציור.

(ב) כוונת הרמב"ם שאין לסייד אם מצייר על הסיד, אך סיוד עצמו מותר.

(ג) יש סיוד שאסור גם בלי שמצייר מעליו, והוא כאשר אין טיט מתחת לסיד, אלא הצביעה כולה נעשית מסיד בלבד. הטעם שאסרו דבר זה, מפני שזו דרך המלכים, ואילו אדם רגיל שם טיט ומעליו סיד.

הנפק"מ בין התירוצים היא, שלפי תירוצים א' וב' מותר לסייד בלי טיט מתחת, אם משייר אמה, ולפי ג' אסור.

בעל מחצית-השקל מביא נפק"מ נוספת: לפי א' וב', שהקלו בכל סיד, האיסור לצייר קיים אפילו כשיש טיט מתחת לסיד. ולפי ג' שהחמיר בסיד לבן, מותר. כלומר, הברייתא מנתה ג' דברים שאסורים (סיוד, כיור ופיוח) במשפט אחד, ומשמע שגדר האיסור שווה בכלם. לפי תירוץ ג' - רק סיד לבדו אסור, אבל בתוספת טיט מתחתיו מותר. ואם כן, הוא הדין לכיור ולפיוח - אם יש טיט מתחתם הדבר מותר. אבל לפי תירוצים א' וב' הטיט אינו מהווה גורם להיתר, ולכן ציור נאסר לעולם.

בשו"ע נקט המחבר כדרכו את לשון הרמב"ם, מבלי לפרט איזה מהתירוצים שהביא בבית-יוסף הוא הנכון. המג"א (ס"ק א) מביא את תירוצים א' וג', וגם הוא אינו מכריע. בעל מחצית-השקל (תקס"א, והביאו בביאור-הלכה תקנא, ב ד"ה או) מוכיח שהשו"ע הכריע כתירוץ ג', שהרי פסק (או"ח תקנא, ב) שמראש-חודש אב אין עושים בתים מצויירים, ומשמע שבשאר ימות השנה מותר לעשותם. אבל בשו"ת התעוררות-תשובה (ח"א סי' קסד) חולק על ראייתו וסובר שמסתימת השו"ע משמע שנקט ככל תירוץ שבב"י ולחומרא.

דעת הרמ"ה (יד-רמה סי' רצא) והטור היא שהברייתא הקובעת שמשיר דבר מועט מוסבת גם על "אין מסיידים ואין מכיירים ואין מפייחין", ודברים אלו מותרים כשמשיר אמה. לפי הרמ"א בדרכי-משה כך הוא המנהג, והביאוהו המגן-אברהם (ס"ק א), הפרי-מגדים (משב"ז ס"ק א) והמשנה-ברורה (ס"ק א).

לדברי כף-החיים (ס"ק ט), המדובר פה הוא גם בחיפוי הקירות בטפטים, והאוסר כיור ופיוח גם אם משייר אמה, יאסור גם את אלו. ובכל זאת גם הפוסקים כמחבר

בשו"ע יכולים להקל בכך, על-פי דברי הילקוט-יוסף (שובע-שמחות ח"א) בשם כף- החיים (ס"ק ג) שגם עדות הספרדים נהגו כטור.

ט. סיכום

- א. חכמים חייבו לשייר בקירות הבית אמה על אמה בלתי מסויידיים זכר לחורבן.
- ב. החיוב הוא אך ורק על בעל הבית בעת שהוא מסייד את הבית שבו הוא דר. אין הוא חל על הקבלן המסייד את הבית שהוא עומד למכור; ולא על הקונה בית מסוייד - אולם אם מסייד מחדש עליו לשייר; לא על השוכר; וגם לא על המשכיר בית שהוא עצמו אינו גר בו.
- ג. ובכל זאת המחמיר בכל אלו המקרים לקלף אמה על אמה בבית, תבוא עליו ברכה, אבל לגבי הקבלן והשוכר - הדבר צריך להיעשות לאחר רשות מבעל הבית.
- ד. בספיקות המתעוררים בדין זה ניתן להקל, כיון שזוהי תקנת חכמים וחל כאן הכלל: בדברי חכמים הלך אחרי המיקל. ועוד שזו הלכה בהלכות אבל, ובהלכות אבלות הולכים אחרי המיקל.
- ה. ניתן להקל בסיד שמעורב בחול, אולם בימינו אין מערבים חול בצבע. ואמנם, יש שלימדו זכות על המקילים, אך מעיקר הדין יש לשייר אמה על אמה.
- ו. גם בצבע שאינו לבן יש לשייר אמה. ויש מי שמיקל בכך, שכן הקפידו חכמים דווקא על הצבע הלבן שהיה צבעו של המקדש.
- ז. בשיור האמה אין צורך שיתגלו הבלוקים או הלבנים, גם אין צורך שיתגלה הטיח הכהה שעל גביהם. די שיתגלה הטיח הבהיר המרוח על גבי הטיח הכהה. ויש מי שמחמיר שיראו את הטיח הכהה.
- ח. לכתחילה יש לשייר את האמה מול הפתח ואם לא ניתן ישייר בסמוך לו. אך אם גם זה לא ניתן, ישייר במקום בולט אחר בבית, אבל שם עליו לשייר מעט יותר מאשר אמה על אמה.
- ט. בשיור צריך שאף אחת מצלעות המרובע לא תהיה קטנה מאמה.
- י. ניתן להסתיר את האמה המשווירת ע"י רהיט או וילון, אם יש צורך בכך.
- יא. אף שיש הסוברים שאין לצייר על הקירות גם אם משייר אמה, מכל מקום נהגו בכך היתר מסיבות שונות (היסמכות על הדעה המקילה בזה; מציאותו של טיח מתחת לסיד).